

Sem a tanterv, sem a módszertani nem írta meg az alsó tagozati verstanítás esztétikailag igazolt eljárásait. Még egy példát a vers egyik legfőbb esztétikai varázselejére, a hangzás zenéjére:

S hallgatom a fák lehulló
Levelének lágy nesztét.

Az alliteráció nem tananyag, de figyeltetni kell a vers hangzására. És finomítani kell a belső vers-hallást is.

CSOMA VILMOS
Budapest, Országos Pedagógiai Intézet

A gondolkodás és az önállóság fejlesztése az olvasástanulás kezdetén

Az 1950-es évek közepétől általános iskoláink 1. osztályában a „hangoztató-elemző-összetevő” olvasástanítási módszert használják. Ezzel a módszerrel az olvasást jól meg lehet tanítani; a pedagógus azonban gyakran találkozunk nehézségekkel az oktatás során.

A legnagyobb és leg súlyosabb problémát valószínűleg az jelenti, hogy mai olvasástanítási gyakorlatunkban túlságosan előtérbe kerül az olvasástechnika elsajátíttatása, és ebben az oktatásban háttérbe szorul a gyermek élő beszéde, egyre fejlődő gondolkodása. A módszer – éppen azért mert alapegysége a betű – számos olyan ismeretet és eljárást tartalmaz, amelyek a tanuló számára nehezen érthetőek. A jelentéstartalmat hordozó és a gyermek által használt szavakat ugyanis felbontjuk szótagokra, majd hangokra; ismertetjük a hangok képét a betűt. A két alapegységgel (a hanggal és a betűvel) olyan hosszadalmas és sok irányú gyakorlatot végzünk, hogy a gyermek teljes figyelme és az ezt biztosító erőfeszítése a hangra, a betűre, a betűk összeolvasására, a szótagok kimondására összpontosul. A „kiolvasás” felemészti a legtöbb gyermek erejét. Amikor pedig a sikerrel kimondott szóhoz az értelmet utólag kapcsolatja a nevelő legtöbbször már belefáradtak a munkába.

Ezt a problémát jól tükrözi a betűtanítási óra sok-sok résztevékenysége. (Az új hang kiemelése, képzése és hangoztatása, összevonása más hangokkal. A hang és betű egyeztetése, az új betű rögzítése, összeolvasása a már tanult betűkkel. Szótagok olvasása. Szavak és mondatok olvasása.)

Úgy gondoljuk, hogy túlzás nélkül megállapíthatjuk: az olvasástanulás kezdetén a figyelem és az érdeklődés olyan mértékben irányul a részletekre, hogy ez már zavarhatja a frissen és nehezen megszerzett technika alkalmazását (az összetartozó nyomtatott jelek megértését).

Megemlíthetjük azt is, hogy az olvasástanítás kezdeti szakaszában a tanulóknak csak nagyon ritkán és igen szűk időre korlátozva van lehetőségük az önálló, egyéni munkára. Ezért gyakran előfordul, hogy egy-egy gyengébb tanuló lemaradását későn

vesszük észre; hogy sikerélmény hiányában a tanuló nem tesz erőfeszítést (erre gyakran készletre sincs!) az olvasástechnika gyors elsajátítására.

A felsorolt hiányosságok ismeretében arra törekedtünk, hogy olyan segédeszközt adjunk a tanulóknak és a tanítóknak, amely fokozza az olvasástanulási kedvet, megvilágítja az olvasás hasznosságát, gyakorolja az olvasott szavak, mondatok, rövid szövegek megértésével kapcsolatos feladatmegoldásokat, fokozatosan alkalmazza a szövegszerű feladat kijelölést. A legalkalmasabb, a legkönnyebben kivitelezhető, a szükségleteknek megfelelően kiegészíthető segédeszköznek a *feladatlapot* tartjuk. Ez biztosítja az önálló munkát és a gyors ellenőrzést; meggyőzi a tanulót ismeretei helyességéről, illetve hiányosságáról; tájékoztatja a begyakorlottság és az alkalmasság rugalmasságáról.

Az ábécé minden betűjéhez készítettünk egy feladatlapot (a t betűhöz kettőt!), a tanulók a feladatlapokkal az új betű ismertetését követő gyakorlóórákon, azok néhány percében dolgoznak. Az összevont osztályokból alakított tanulócsoporthoz első osztályosai az önálló foglalkozásokon oldják meg a feladatlapok kérdéseit. A feladatok továbbá begyakorlását (betűfelismerési gyakorlatok, szöveg olvasása, verstanulás stb.) otthon is végezhetik. A gyakorlati anyagot úgy állítottuk össze, hogy egy-egy jelentősebb, az olvasáskészség alapját képező *ismeret* (pl. a rövid és hosszú hangot jelölő betűk gyors felismerése), egy-egy *gondolkodási művelet* (pl. az analízis, a rendezés), egy-egy *jelölési technika* (pl. az aláhúzás) több feladatlapon előforduljon mindig változó tartalmú anyagon. Ilyen módon az ismereteket, a gondolkodási műveleteket és a jelölési technikát valóban elsajátítják a tanulók.

A feladatlapokon a következő főbb feladatcsoport változatokat találjuk:

1. *Gyakorlatok a felismerés* (az érzékelés, észlelés pontosságának) *fejlesztésére*. — Az új betű felismerése a tanult betűk sorában. A rövid illetve a hosszú hangot jelölő betűk megállapítása. Egy betű meghatározása egy szóban. Stb.
2. *Gyakorlatok egyeztetésre*. — Tárgyak, személyek, cselekvések rajzának megfeleltetése a vonatkozó szavakkal. Stb.
3. *Gyakorlatok kiegészítésre*. — Egy szóból hiányzó betű pótlása. Egy szó megadott szótagjának kiegészítése. Egy rövid hangot jelölő betű-hosszú párjának megtalálása. Hiányos mondat kiegészítése. Több mondathoz (mondatsorhoz) egy hozzájuk illőnek alakítása. Stb.
4. *Gyakorlatok a szintézisre*. — Megadott betűkből szavak alkotása. Megadott szavakból mondat készítése. Megadott mondatok tartalmilag helyes sorrendjének megállapítása. Egy általános jelentésű szóhoz a konkrét tárgyakat jelölő szavak megkeresése. Stb.
5. *Gyakorlatok a szöveg megértés ellenőrzésére*. — Felelet egy-egy mondathoz kapcsolódó kérdésre. Felelet több kérdésre a szöveg olvasása után. Stb.
6. *Gyakorlatok az összefüggések (relációk) felismerésére*. — Az összefüggés megállapítása a szavak között a tartalmi jelentés alapján: tárgy és foglalkozás (pl. lakatlakatos), üzlet és árucikk: (élelmiszerbolt-kenyér), gyümölcs és termék: szőlő-bor, tárgy és szín (korom-fekete), hely és foglalkozás (iskola-iskolás). Stb.
7. *Gyakorlatok az emlékezet fejlesztésére (bevésés, megtartás, felidézés)*. — Kiolvasó, nyelvtörő, költemény megtanulása kívülről.

A feladatlapokat úgy szerkesztettük meg, hogy a gyakorlatokat csak betűk *felismerésével*; szótagok, szavak, mondatok, rövid szövegek *olvasásával* lehet elkészíteni. Minden esetben gyorsan ellenőrizhető a megoldás helyessége, a tévesztés mértéke. A hangsúly tehát mindenkor az olvasáson van. A cél azonban a tartalmi feladat megoldása az olvasás segítségével. Ilyen módon az olvasástanulás kezdeti szakaszában is

érezkeltejük, hogy az olvasás megtanulása igen hasznos, és érdemes erőfeszítést tenni a gyors előrehaladásért.

A feladatok megoldásához természetesen jelölési technikára van szükség. A megoldásokhoz leggyakrabban a következő jeleket kell alkalmazni:

1. *Aláhúzással* emeljük ki a megfelelő betűt, szót.
2. *Számozással* egyeztetjük a tárgy rajzát a vonatkozó szóval.
3. *Írással* pótoljuk a hiányzó betűt, szót, mondatot.
5. *Rajzolás* magyarázunk szavakat, illusztrálunk mondatokat, rövid szövegeket.
6. *Vonallal kapcsolunk* össze azonos alakú szavakat, tartalmilag összetartozó szavakat.

8. *Bekarikázással* emelünk ki egy-egy betűt, szót.

9. *Kivágással és ragasztással* gyűjtünk képet egy-egy mondathoz, rövid szöveghez.

A technika helyes alkalmazására természetesen táblai gyakorlatokkal tanítjuk meg a tanulókat. A technikai biztonság elősegíti a tartalomra való gyorsabb irányulást. A felsorolt technikai megoldásokkal a következő osztályokban és szinte minden tárgyban találkozni fognak majd a tanulók. Érdemes ezért ezt is elsajátítani.

A következőkben lássunk néhány feladatlapot a jelenlegi olvasókönyv betűsorrendjében!

(Az olvasókönyv 18–19. oldalaihoz. Az első mássalhangzó betűje.)

m

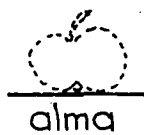
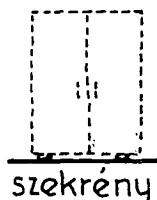
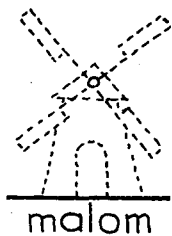
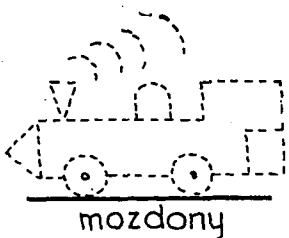
1. (Húzd alá a m betűket!)

m i m ú i m a ü m á m í o a ó m á ú m

2. (Húzd alá a hosszú hangot jelölő betűket!)

i	o	a	ű	i	á	a	mm	ó	ű
ű	i	á	ü	i	o	á	m	o	ü
o	ű	i	ó	o	ó	o	mm	í	ó

3. (Húzd át piros ceruzával azokat a rajzokat, amelyeknek nevében m betű van!)

4. (Kösd össze az azonos szavakat!)

mi	ma
ám	im
ma	mi

a mi
ma ma
i mi

i mi
a mi
ma mi

5. (Pótdold a hiányzó betűket!)

ma
ma m.

mi
mi m.

ma
ma m.

mi
mi m.

(Az olvasókönyv 24–25. oldalaihoz.)

r
---

1. (Húzd alá a

r

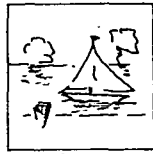
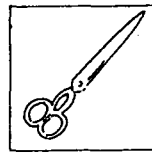
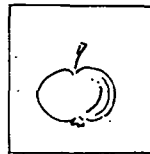
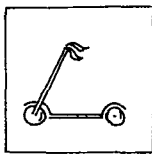
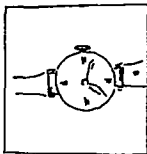
 betűket!)

r i r ü í r m o r l r ó ú r a á r l r

2. (Húzd alá a hosszú hangokat jelölő betűket!)

o	r	ó	rr	a	ű	e	i	ó	o	r	ó
á	mm	e	l	e	a	ó	ü	a	á	mm	e
i	l	í	m	á	ll	o	e	i	í	l	í

3. (Húzd alá azokat a szavakat, amelyeket rajzzal ábrázoltunk!)

ó ra

í ró

i mi

e mil

al ma

ol ló

el la

em ma

im re

el la

em ma

ol ló

ma ri

ro li

ma ma

mó ló

e mi

ó ra

i ró

i mi

4. (Pótdold a hiányzó

r
---

 betűket!)

rá ül

á áll

o ló

om ló

er . e

ar . a

i . ma

im . e

. o li

. o ló

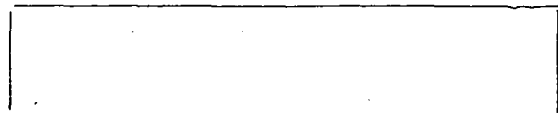
5. (Olvasd el a mondatokat! Rajzolj róluk valamit!)

ma ri mer.

el me rül a

im re! im re!

im re le ül.

(Az olvasókönyv 32–33. oldalaihoz.)

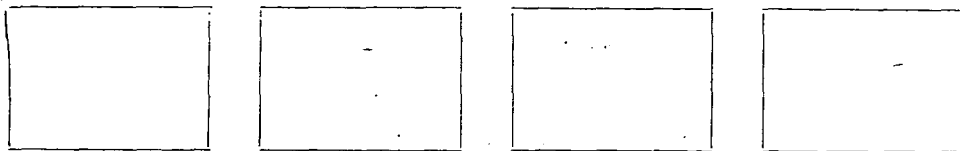
t

1. (Húzd alá a t betűket!)

t i e é t . v t a t é ő t l t m l t ú

2. (Pótold a hiányzó t betűket! Válassz ki négy szót és rajzold le!)

át ü .	.ü .ó	.oll .ol	.ál .ér	.él .oll	ü .ő ü .i
-----------	----------	-------------	------------	-------------	--------------

3. (Figyeld meg a hosszú hangot jelölő betűket! Húzd alá őket!)

itt
ott

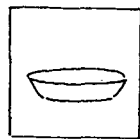
lá tott
ve tett

i vott
e vett

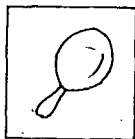
állt
varrt

vit tem
lát tam

4. (Írd a tárgyakat jelölő számot a megfelelő névhez!)

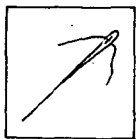
1

2

3

4

5

6

ü tő   toll   tű   tál   toll   ü tő

5. (Olvasd! Rajzold le mivel ehettek és miből!)

itt volt te ri.
to mi val e vett.
mit e vett? ta lán...?
tor tát? tor mát?

(Az olvasókönyv 46–47. oldalaihoz.)

j

1. (Húzd alá a j betűket!)

j k l j o ő j l i j ú ü j l j k m j l j

2. (Pótolod a j betűket!)

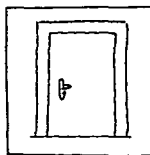
te j
te . es

va .
va . as

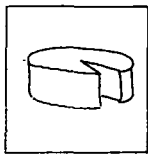
sa . t
sa . tos

to . ás
to . á sos

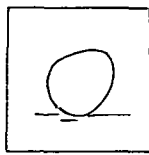
3. (Húzd alá a tárgyak nevét!)

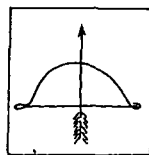
te tő
aj tó
ta ka ró

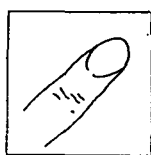
vaj
sajt
tej

tor ta
to já s
tú ró

roj t
ta raj
í j

kéz
ujj
kö röm

4. (Húzd alá a fiúneveket!)

já nos
ju lis ka
je nő
jo li

jan ka
ja ni
jo lán
jós ka

jo li
je nő
ju lis
ir ma

ja ni
ma ri
im re
jo li

já nos
jo li
je nő
ju lis ka

5. (Olvass! Felelj a kérdésekre!)

ne sírj, ja ni!
—jaj, jaj, jaj! — kiált ja ni.
— mi történt, ja ni kám?
jö vök már!
—el es tem, ju lis ka.
el tört a ke zem!
—nem tört ez el.
ne sírj!

ki ki ált?

ki e sett el?

ki siet hoz zá?

(Az olvasókönyv 60–61. oldalaihoz.)

d

1. (Húzd alá a d betűket!)

d o b d á d b g b d h d á d d b e d é d

2. (Pótolod a hiányzó d b vagy p betűket!)

. ab
. ob
. ár

. lúz
. rém
. rót

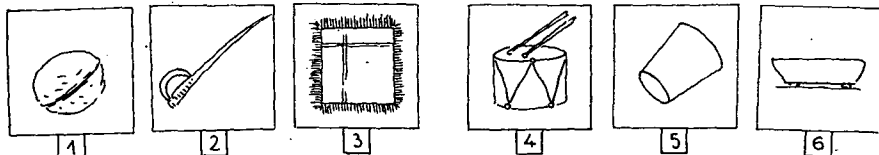
. a rál
. i rít
. ú sul

. ar na
. i ros
. e rék

3. (Alkoss szavakat a szótagokból!)

med do pad ve bos lás

4. (A tárgyak számát írd a nevük elé!)

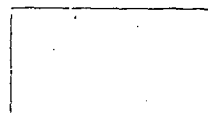

du gó   dob   kád   di ó   kard   kendő

5. (Olvasd! Hány mondatot olvastál?)

a pó rul járt med ve

a med ve méz re á hí to zott.
 el bal la gott a vad mé hek o du já hoz.
 vi dá man dú dol ga tott:
 – se j, haj, dí nom dá nom, nem bá nom!
 hal lot ták az é ne ket a vad mé hek.
 elő jöt tek és mar ták a med ve or rát.
 – ez már nem vicc! – ki ál tott a ko ma.
 or dít va el ro hant.

(Az olvasókönyv 70–71. oldalaihoz.)

CS

1. (Húzd alá a cs betűket!)

cs sz zs cs gy cs sz cs zs cs gy cs zs

2. Ismered az állatokat? (Nevük első szótagját egészítsd ki!)

ka ...	kecs ..	csi ..
csir ..	har ...	csa ...
fecs ..	macs ..	csir ..

3. Ismered az állatok hangját? Egészítsd ki a mondatokat!

a _____	há pog.	fecs ke
a _____	csi vi tel.	ka csa
a _____	me keg.	csir ke
a _____	csi pog.	kecs ke

4. Olvass! Felelj a kérdésekre!

csil lag

kis csi kó sza lad a ko csi mel lett.
a csen gő je vi dá man csi lin gel.
csa ba a gaz dá ja.
na gyon vi gyáz a kis csil lag ra.

mi sza lad a ko csi mel lett?

mi csi lin gel?

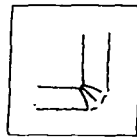
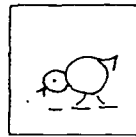
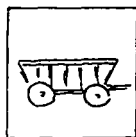
ki a gaz dá ja?

---

5. Húzd alá a rajzok nevét!

csont
cső
csil lag

csil lag
csont
cső

csap
csil lag
ko csi

csir ke
csap
csil lag

ko csi
csir ke
csont

cső
csap
csir ke

DR. RIESZ BÉLA

Szeged, Tanárképző Főiskola

A tevékenység belső síkjának vizsgálata alsó tagozatos tanulóknál

A tanulói személyiség értelmi fejlődésének ésszerű irányítása megköveteli, hogy korunk igényeinek megfelelően, az oktatás új feltételeivel hozzuk összhangba a gyermek fejlődési lehetőségeit.

Az oktatás tartalmának és módszereinek korszerűsítése a jelzett probléma egyik oldala. Ahhoz, hogy a gyermek értelmi fejlődésére pozitív hatást gyakorolhassunk fel kell tárnunk az ismeretek elsajátításának általános és individuál pszichológiai sajátosságait, meg kell ismernünk a tanulói személyiség belső struktúráját és annak fejlődési tendenciáit.

A tevékenység belső síkjának vizsgálata során megállapíthatjuk, hogy a különböző életkori szakaszokban milyen lehetőségekkel rendelkezik a tanuló a feladatmegoldó gondolkodás terén, mennyiben képes „fejben” elvégezni egyszerűbb vagy bonyolultabb műveleteket. Az ilyen irányú kutatások feltétlenül indokoltak, mivel a külső és belső